

Correcties en aanvullingen op Themanummer Tweede Wereldoorlog (jaargang 10, nr. 2)

Henk J. van Es en Arie A. Manten

Griftenstein 19, 3621 XJ Breukelen / Oud Aa 37, 3621 LA Breukelen

Het Themanummer Tweede Wereldoorlog van dit tijdschrift heeft geleid tot zeer veel reacties. Daaronder waren een aantal correcties op de inhoud. In een themanummer over gebeurtenissen uit de oorlog zijn tekortkomingen haast onvermijdelijk, omdat er toen slechts zeer weinig is vastgelegd en wij moesten afgaan op mondelinge overlevering. Het is daarom verheugend, dat veel leden ons tijdschrift nauwkeurig lezen en ons attent maakten op onjuistheden.

Hieronder vindt u een samenvatting van de door ons ontvangen correcties en aanvullingen op dit tijdschriftnummer, samen met enkele door onszelf via nader onderzoek verzamelde gegevens; wij vinden het belangrijk dat onvolkomenheden zo snel mogelijk worden rechtgezet.

Algemeen

Bij de bespreking op blz. 65 van de brief afgebeeld op blz. 66 keek de auteur, toen hij schreef "Hoewel het woord 'Duitsland' in de brief niet voorkwam . . ." te veel naar de inhoud van de brief en helaas even niet naar het briefhoofd, waar staat: "Betreffende: anti-Duitse reclameplaten".

Volgens de heer B.F. van Wallene tonen de Afbeeldingen 2 en 3 op blz. 69 bij de landing beschadigde Duitse transportvliegtuigen.

Op Afbeelding 2 staat een 3-motorige Junkers Ju-52-3m. Dit toestel kon maximaal 16 volledig uitgeruste parachutisten of infanteristen/luchtlandingstroepen vervoeren. Het afgebeelde exemplaar heeft kennelijk een zeer ongelukkige landing gemaakt, waarbij het vaste landingsgestel en de rechter vleugel zijn gekraakt. De Duitsers noemden dit "100% Bruch". De landing heeft hoogstwaarschijnlijk op dit terrein (dat geen vliegveld is) plaatsgevonden, omdat de vliegvelden Ypenburg, Ockenburg en Valkenburg onbruikbaar waren geworden, doordat ze vol stonden met gekraakte en/of brandende Duitse transportvliegtuigen. Afbeelding 3 toont eenzelfde type vliegtuig, dat om zijn troepen af te zetten maar op de autoweg tussen Delft en Den Haag is geland. Ook dit toestel zakte met zijn landingsgestel in de zachte berm weg. De beide afgebeelde toestellen zijn dus zeer waarschijnlijk niet neergeschoten, anders waren ze wel uitgebrand. (Zie verder: Bart Rijnhout, 1982. De Verloren Strijd. Een fotografisch overzicht van de massale Duitse luchtinvasie in de meidagen van 1940. Brabantia Nostra, Breda, 120 blz., in het bijzonder blz. 37.)

Jodenvervolging

Blz. 71, alinea 1: Mevrouw E.S. (Lies) van Doorn-Messcher te Breukelen schreef ons dat het gezin van haar ouders niet uit Amsterdam maar uit Utrecht was gekomen, waar haar vader groothandelaar in vlees was. Toen hij als Jood niet meer op het gemeentelijk abattoir mocht komen, is hij weer in dienst getreden bij de firma Folkerts te Breukelen. De brief van burgemeester Röell d.d. 7.3.1941 moet dus betrekking hebben gehad op hun bureaus, de familie Matteman.

Mevrouw van Doorn schrijft verder: "Mijn vader was gemengd gehuwd dus heeft het mij zeer verbaasd dat mijn broer, zusje en ik ook als Joods opgegeven werden door de gemeente bij de Sicherheitspolizei (. . .). Alleen als de moeder Joods is, zijn de kinderen het ook."

Blz. 73: Lang niet overal ontkwamen gemengd gehuwde Joden aan Duitse vervolging. In Rotterdam bijvoorbeeld werden die in 1943 eveneens op transport gezet.

Mevrouw Van Doorn-Messcher liet ons ook weten, dat haar vader niet de hele oorlog in Breukelen is gebleven, maar dat hij zich moest melden in een werkkamp in Havelte. Toen de sfeer daar steeds dreigender werd, is hij met drie lotgenoten gevlucht en ondergedoken bij een dapper boerengezin op de Veluwe, waar hij gebleven is tot de bevrijding. "Mijn moeder heeft het in die tijd zeer zwaar gehad met haar gezin. Veel hulp kreeg zij niet. Ieder had het moeilijk. Veel steun kreeg ze van dominee Locher en zijn vrouw. Mijn broer mocht daar regelmatig komen eten. Bij de familie Pieneman die toen in de Brugstraat woonde had ik mijn eetadres. Heel lieve mensen. Via de ondergrondse kreeg mijn moeder bericht dat en waar mijn vader ondergedoken was. Groot was de vreugde toen hij thuis kwam."

Blz. 73: In de In Memoriamboeken van de Oorlogsgravenstichting wordt vermeld dat de heer en mevrouw Van Zuiden beiden in het concentratiekamp Auschwitz zijn omgekomen: Simon van Zuiden, geboren 5.7.1888 Hoogeveen, overleden 1.10.1942 Auschwitz (slechts 27 dagen na zijn gedwongen vertrek uit Breukelen naar Amsterdam!); Sara van Zuiden-Rozeveld, geboren 23.2.1891 Groningen, overleden 27.8.1943 Auschwitz.

Het register in Yad Vashem in Jeruzalem vermeldt hen eveneens. Dat geldt ook voor het eind oktober 1995 bij de SDU-uitgeverij verschenen namenboek *In Memoriam (Lezecher in het Hebreeuws: Ter Herinnering)*, waarin ze staan tussen de namen van 103 000 Nederlandse Joden die tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn vermoord. In de Joodse denkwereld is het verdwijnen van de naam van een overledene een ondraaglijke gedachte.

Blz. 74: Mevrouw L. Weijers vertelde dat haar ouders in de oorlog naast Jo Jansen woonden en dat Frans Jansen Breukelen al verlaten had. Bij Jo op Straatweg 120 (nu 190) woonde de Joodse vrouw Ro van Nes en ook de familie Van Gelder uit Amsterdam. Hun enige zoon Hans van Gelder is omstreeks 1950 aan polio overleden.

Liquidaties

Blz. 76: De heer H. Rijkse vertelde dat de twee bij de Scheendijk gevonden lijken in het land van zijn vader waren begraven en dat vader Rijkse dit omstreeks 8 uur bij de politie heeft aangegeven. Hij deed dat niet om 5 uur, toen hij en zijn zoon waren gaan melken en uit een rauwe plek hadden geconcludeerd dat er gegraven was. Toen de familie Rijkse omstreeks 8 uur aan het ontbijt zat, kwam Koop Hensbergen, die destijds in het eerste huis aan de Scheendijk-Noord woonde (Scheendijk 5), vertellen dat onbekenden die nacht een schop bij hem hadden geleend en in het land aan de zuidkant van de Meent hadden gegraven. Hij vond dat Rijkse als pachter van de grond dit moest aangeven bij de politie. Vader Rijkse heeft dit toen gedaan. Na de oorlog is nog eens een man uit Hilversum bij hem geweest, die vertelde dat de liquidatie een vergissing van de ondergrondse was.

De heer P. Smit Jzn herinnerde zich, dat een broer van een der geliquideerde mannen in Breukelen kwam voor de identificatie. Vader Smit is met hem naar het brandweerhuisje gegaan, waar de doden stonden opgebaard. De bezoeker, die arts was, herkende zijn broer onder andere aan diens haar kleur. Het ene slachtoffer had rood haar, de ander was zwartharig.

De heer G. van Os, die in dienst was van de gemeente Breukelen, heeft de lijken aan de Scheendijk moeten opgraven en ze op een handkar naar het als lijkenhuisje dienst doende brandspuitenhuisje op het Kerkplein gebracht. Enkele dagen later heeft hij achteraan op het oude kerkhof een graf gedolven en hen daarin ter aarde besteld. Na de oorlog werden hun namen bekend en zijn de lichamen opgegraven. De een was de opperwachtmeester der marechaussee Johan Jansen, die in zijn geboorteplaats Arnhem werd herbegraven. De ander was de eerste luitenant der marechaussee Sjoerd Scharroo, wiens moeder naar Breukelen kwam en haar zoon naar een be-

graafplaats in Den Haag liet overbrengen.

De reden van hun liquidatie hebben we niet kunnen achterhalen. Het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie te Amsterdam heeft in zijn archieven hierover geen gegevens. Het gerucht dat een van hen een gewantouwd brugwachter te Nieuwersluis was, berust waarschijnlijk op een verwarring met de liquidatie van brugwachter P. Nouwen van de Cronenburgherbrug in de Bloklaan te Loenen op 2.2.1945 (zie *Vechtkroniek*, het tijdschrift van de Historische Kring gemeente Loenen, nr. 2, april 1995, blz. 3 - 10). In datzelfde tijdschriftnummer lezen we in de "Dagboeknotities van meester Van Schie" op blz. 20: "23 October 1944. 's Avonds half acht klinkt er een 20-tal schoten uit de richting Nieuwersluis. 24 October 1944. In Breukelen worden 2 lijken gevonden. 25 October 1944. De lijken blijken te zijn van een schietpartij op Maandagavond bij de Spiegel te Nieuwersluis." (Bij de hoek van Stationsweg en Straatweg in Nieuwersluis hing een verkeersspiegel, zodat uit de Stationsweg naderend verkeer kon zien of men veilig de Straatweg op kon rijden.)

Misschien was er een verband met de activiteiten van de beruchte verrader Anton van der Waals, die van eind 1943 tot oktober 1944 in Loosdrecht woonde en onder meer betrokken was bij het dramatische "Englandspiel" (zie T. Marx-van Ankum, 1995. Anton van der Waals in Loosdrecht [1944]. Historische Kring Loosdrecht, jaargang 22, nr. 102, blz. 25 - 56).

Voedselschaarste

Blz. 78: De pannekoeken werden niet door moeder Prins gebakken, want die leefde toen niet meer, maar door moeder Bijeman, die in deze tijd van voedselschaarste twee onderduikers te verzorgen had. Dat waren Breur Oskam en Co Daamen. Dezen hebben samen met Nico en Evert het plan beaamd. Enkelen hebben echter hun mond niet kunnen houden en de volgende dag al stond de politie op de stoep. De zakken meel gingen terug naar Kasteleyn en de vier jongens kregen een proces-verbaal.

Ze kwamen er vanaf met slechts een lichte straf, mede dank zij de verdediging van mevrouw mr Haars. De economische-politierechter, mr Visser, veroordeelde hen tot een voorwaardelijke gevangenisstraf van 3 maanden met een proeftijd van 3 jaar. Deze rechter liet in de openbare zitting eerst de verdachten, de officier en de advocaat praten en schold vervolgens met bulderende stem de verdachten uit voor het in gevaar brengen van de voedselvoorziening. Hij brulde hen toe dat ze een zware straf verdienden en sprak meteen daarop met zachte stem een zeer mild oordeel uit. Mevrouw Haars wist dat hij dat al verscheidene keren eerder zo had gedaan en zocht daarom contact met hem voorafgaande aan het proces. (Mededelingen N. Prins, 25.4.1995 en interview met C. Daamen op 30.8.1995.)

Arrestatie bij De Oliphant

Blz. 81: Het voorval bij De Oliphant betrof geen verraden ondergrondsen die aan de Maarssenbroeksedijk ondergedoken zaten, maar leden van illegale organisaties die uit de stad Utrecht gekomen waren.

Het ging om Henk Doosjen (schuilnaam André), plaatsvervangend leider van de Landelijke Organisatie voor hulp aan onderduikers (L.O.) in de stad Utrecht, Henny Knipschild, K.P.-lid in die stad, Teunis Oudhof (in ondergrondse kringen kortweg Teus genaamd), boerenzoon/electricien uit Westbroek, die zo actief was in de L.O./K.P. dat hij zijn betaalde baan daarvoor opgegeven had, maar die vanwege dat illegale werk de grond in de eigen woonplaats even te heet onder de voeten was geworden en daarom in Utrecht ondergedoken zat, en Peter Stellaard ("Lange Piet"), een bankwerker uit Eindhoven die om dezelfde reden naar elders was uitgeweken.

Op 27 september 1944 ging Knipschild met de drie anderen per auto op weg naar Loenen aan de Vecht. Het doel van hun reis blijkt niet meer te achterhalen. Tussen Maarssen en Breukelen merkten zij een controlepost van de Landwacht op. Omdat het viertal wapens bij zich had, schoten ze een zijweg in om aanhouding te vermijden. De landwachters roken echter onraad en zetten een achtervolging in, waarbij ze zich konden oriënteren op de sporen die de autobanden in het natte zandweggetje hadden achtergelaten. In de buurt van het café-restaurant De Oliphant werden de vier achterhaald en hun wapens ontdekt.

Na een verhoor, dat niets opleverde, werden de vier gevangenen met hun voeten aan de achterzijde van de auto vastgebonden en een eindweegs over de weg gesleept. Een gruwelijk staaltje van wreedheid en marteling. Ook dat leverde echter bij nader verhoor geen verklaringen op. Vervolgens hebben de landwachters hun vier slachtoffers uitgeleverd aan de Sicherheitspolizei van de S.D. Diezelfde avond werden deze verzetsmensen in Fort De Bilt gefusilleerd. (Bron: Mw. T. Spaans-van der Bijl van de Nationale Federatieve Raad van het Voormalig Verzet Nederland, afd. Utrecht.)

Bevolkingsregisters

Blz. 83: Wijlen meester C.P. Klap noemde in een krantenartikel (VAR) uit 1955 in één verband het illegaal weghalen van de bevolkingsregisters in Breukelen, Nieuwer Ter Aa en Loenen. Volgens een verslag in het Utrechts Nieuwsblad van 6 mei 1995 haalde Jan Hulsmans uit Nieuwer Ter Aa (sedert 1958 woonachtig in Krimpen aan de IJssel), die geen lid was van de ondergrondse, het Breukelse bevolkingsregister uit Boom en Bosch. Een soortgelijk verhaal lasen wij over de gang van zaken in Loenen in de *Vechtkroniek* (uitgave van de Historische Kring gemeente Loenen), nr. 2, april 1995, blz. 6. Daar hebben twee illegalen uit Nieuwer Ter Aa met medewerking van de gemeentesecretaris L.J. den Hollander het Loenense bevolkingsregister op 3 januari 1945 op klaarlichte dag op de fiets meegenomen. Kort daarop zijn ook de bevolkingsregisters van Vreeland en Loenersloot weggehaald. Enkele bevolkingsregisters kwamen na de oorlog tevoorschijn bij houthandel Hulsmans in Nieuwersluis.

Piet Smit Jzn, die toen bij zijn ouders in het koetshuis van Boom en Bosch woonde, bevestigde dat enkele ondergrondsen uit Nieuwer Ter Aa op een nacht het bevolkingsregister van Breukelen hebben weggehaald via een opengelaten raam. Vader Smit was tevoren gewaarschuwd geen alarm te slaan als hij die nacht iets zou horen.

Binnenlandse Strijdkrachten

Blz. 84: De heer A. Verhoeven gaf ons een aanvulling op de naamlijst onder de groepsfoto van de B.S.: nr. 23 S.L.H. Verhoeven, 27 Jan Matthijsse, 29 Piet Smits, 34 Siem Verhoeven, 38 Cor de Bruin, 61 Cor Stuij, 76 Henk Reymerink. Behalve de reeds genoemde niet op de foto voorkomende B.S.'ers ontbreken ook: Co Augustein, Johan van Bommel en Piet Smit Jzn.

Blz. 85: Leo Oranje kwam niet op 5 maar op 6 mei vrij. Een amateurfilm van de gebeurtenissen aan de Weteringschans is in mei 1995 door de VPRO-televisie uitgezonden; deze toonde Leo slechts enkele seconden. Het kartonnetje met de versregels was de achterzijde van de inventarislijst die in de cel hing (nog in het bezit van de heer Oranje). Oom Ko (Jacobus) Oranje was hoogleraar en lid van de Raad van het Verzet.

Blz. 86: De heer J. van Schaik noemde ons de nog ontbrekende namen onder Afbeelding 10: de man op de voorste rij links is Cor de Bruin, die op de achterste rij links is Jan Matthijsse (een evacué uit Zeeland).

Blz. 87: De Duitse wachtpost was ingegraven op de kop van het oostelijke landhoofd voor de nieuwe brug.

Nr. 3, blz. 181: In het onderschrift van Afbeelding 1 moet in plaats van L.J. den Hollander worden gelezen M. van Muiswinkel.

Inlichtingendienst

Blz. 83: De Centrale Inlichtingen Dienst (C.I.D.) van het district BS-8-V (Noordwest-Utrecht) was gevestigd in het advocatenkantoor van mevrouw mr E.H. Haars, dat gehuisvest was in een kleine werkkamer in het kantoor van de Middenstandsbank (Straatweg 82). Deze C.I.D. werd gevormd door de

boven de bank, bij de familie Bosman, op kamers wonende mevrouw Haars en de ondergedoken gemeente-ambtenaar W.M. van der Harst (Pim), die onder een valse naam (Jacobus van den Berg) officieel in Breukelen was komen wonen.

Hij huurde eerst van mevrouw Verweys kamers in het souterrain van de Rozenvilla (Straatweg 132) en woonde later eveneens bij de familie Bosman. Mevrouw Haars bezorgde Pim een vervalste akte van beëdiging als advocaat, waardoor hij gevrijwaard werd voor oproeping door de Duitsers. Pim werd hoofd van de C.I.D. en was de schakel tussen de districtscommandant van de B.S. te Utrecht en de plaatselijke commandanten in het gebied.

Koeriers - waaronder Renée en Suzanne Quarles van Ufford - zorgden voor het wegbrengen en ophalen van berichten. Om niet teveel op te vallen, lag hun begin- of eindbestemming meestal bij juwelier G. Fokkinga, die in de Kerkstraat (thans noordzijde Kerkbrink) gevestigd was. Fokkinga zorgde dan voor de verbinding naar en van het gebouw van de Middenstandsbank. Het kantoor aldaar was tamelijk veilig: achter de muur van de schuine werkkamer rechts van de ingang was een driehoekige loze ruimte, waarin via een losse steen de gevaarlijke spullen verborgen konden worden. Ook van bovenaf, uit een slaapkamer, was deze schuilplaats via een luik bereikbaar, zelfs voor enkele onderduikers.

Mevrouw Haars ging heel voorzichtig te werk en heeft altijd geweigerd een wapen te dragen en meestal ook om zelf koeriersdiensten te verrichten, omdat ze zich daarvoor niet geschikt achtte. Ze was wel bereid een goede organisatie op te zetten, die ze zoveel mogelijk had afgeschermd van de knokploegen. De plaatselijke commandant van de B.S., Piet Kroon, was natuurlijk wel op de hoogte van hun functie. Gedrieën overlegden ze vaak tot ver na spertijd bij hem thuis. Mevrouw Haars was zeer ingenomen met Kroon als commandant; hij was allesbehalve bang, maar wel erg voorzichtig en heeft heel wat onverstandige voornemens van overactieve B.S.-leden weten tegen te houden.

Er was een verscheidenheid aan activiteiten. De codes betreffende komende wapendroppings kwamen via de zendgroep binnen, een enkele keer bij de C.I.D. die ze dan aan de B.S. doorgaf, meestal rechtstreeks bij de B.S. die ze dan ook aan de C.I.D. meldde. Uit heel Noordwest-Utrecht werden aan deze C.I.D.-districtspost berichten over waargenomen Duitse troepenverplaatsingen en -sterktes en resultaten van andere spionage-activiteiten doorgegeven. De C.I.D. bundelde deze informatie, controleerde ze voor zover mogelijk, bracht samenhang in het geheel en rapporteerde tenslotte via koeriers naar Utrecht. Voor het verzamelen van inlichtingen was in Breukelen vooral de heer W. Melder een waardevolle man. Hij leek wat sloom, maar gaf zijn ogen goed de kost als hij met zijn zoontje door Breukelen wandelde. Hij schrok er niet voor terug desnoods een halve nacht achter een heg te liggen om bij voorbeeld vast te stellen of de draaibrug over het Merwedekanaal ondermijnd was. Via de diverse B.S.-commandanten in de regio werden ook gegevens verzameld over wie in de oorlogsjaren fout was en waarom. Door de tussenkomst van de heer Frowijn uit Loenersloot kon de C.I.D. enige dagen de ledenadministratie van de N.S.B. in Noordwest-Utrecht "lenen"; ze kregen die via de koeriersters en hebben enkele dagen en nachten doorgewerkt om de gegevens over te schrijven. Van de zo verzamelde informatie is na de bevrijding dankbaar gebruik gemaakt, want de lijstjes met de namen van te arresteren personen lagen toen klaar. Pim van der Harst zorgde ervoor dat ze bij de Politieke Opsporingsdienst (P.O.D.) terecht kwamen.

Na de capitulatie datum werd het gebouw van de Middenstandsbank B.S.-hoofdkwartier, totdat de bank het pand zelf weer nodig had. (Bron: Interview van ons beiden met mevrouw Haars op 19.7.1995.)

Droppings

Mevrouw Haars wist ons eveneens te vertellen dat de Breukelse B.S. ook eenmaal een wapendropping heeft moeten bergen die ten oosten van de Vecht neerkwam, achter de boerderij naast Weerestein.

Wijlen de heer J.C. Wisse meldde in zijn in 1955 verschenen boekje *Rondom de jaren 1940 - 1945*, waarin hij ook het onderwerp droppings besprak: "Eens vielen twee dappere kerels in de nacht midden in de plassen en

verdronken jammerlijk." Wij hebben dit niet bevestigd kunnen krijgen. Wel weten wij van een dergelijk drama in Loosdrecht, waarbij twee in opdracht van de Nederlandse regering in Londen uitgezonden instructeurs, die 's nachts door een Engelse bommenwerper boven het gebied van de Ster werden gedropt, ongelukkigerwijze omkwamen. Door een combinatie van factoren kwamen zij in het koude plassenwater terecht en verdronken. Als iemand weet heeft van nog een ander, soortgelijk ongeval, dichterbij Breukelen, dan horen wij dat graag.

Operatie Manna/Chowhound: Volgens een mondelinge mededeling van de heer H.A. Ekhart, op 1.5.1995, zouden ook bij Breukelen vlak voor het eind van de oorlog voedselpakketten zijn afgeworpen. Wie kan ons dat bevestigen en daar meer over vertellen? Daarbij denken we niet aan de kleine hoeveelheden voedsel en andere nuttige dingen (bijvoorbeeld fietsbanden), die vaak met de (eerdere) wapendroppings meekwamen.

Burgerwacht en Bijzondere Vrijwillige Landstorm

Blz. 89, noot 9: De heer H.P. Vermaat wees ons er op dat de Burgerwacht en de Bijzonder Vrijwillige Landstorm twee aparte organisaties waren. Beide zijn ontstaan naar aanleiding van de revolutionaire bewegingen in 1918. De Burgerwacht bestond uit gewapende burgers en was belast met het handhaven van de orde en de wetten. De B.V.L. was een onderdeel van het leger, dat dienst moest doen bij binnenlandse woelingen. Hij bestond uit oud-militairen die terugzagen op het glorieuze optreden van het leger op het Malieveld in 1918. In 1940 is alleen de Burgerwacht opgeroepen. Hij herinnert zich: "Mijn vader was lid van de B.V.L. te Den Haag, onze overbuurman van de Burgerwacht. Toen onze buurman in uniform in mei 1940 dienst deed, vroeg ik als twaalfjarige jongen die een uniform best spannend vond, waarom mijn vader niet moest opkomen. Zijn antwoord was: 'De Burgerwacht is er voor tijden van oorlog; de B.V.L. als er revolutie is'."

Kockengen

Blz. 109: In een gesprek met de heer Dirk Nieuwendijk en mevrouw Nel van Bommel, op 4.5.1995, werd vastgesteld dat Swaanswijk op de zondag van zijn arrestatie al in de loop van de ochtend door de Duitsers gepeild werd. Het gebeurde toen bijna iedereen in de kerk zat. Vlak voordat de NH en de Geref. kerk uitgingen hadden ze hem al gevangen genomen.

De heer Nieuwendijk vertelde tevens dat Henk Brunt en hij vroeg in 1945 samen naar de werkplaats van de gebroeders Reurings in Wilnis zijn geweest voor een training in het gebruik van explosieven (zie over de gebroeders Reurings ook nr. 3, blz. 174).

Blz. 112 en 114: i.p.v. kasteel Haarzuilens lees kasteel De Haar te Haarzuilens.

Pantservuist

Blz. 117: De achter de term pantservuist toegevoegde korte verklaring ("zeer zware handgranaat") is, hoewel in essentie ontleend aan Van Dale Groot Woordenboek der Nederlandse Taal ("in de tweede wereldoorlog ontwikkelde zware pantserdoorborende handgranaat"), niet correct.

Een "Panzerfaust" was een anti-tank schietwapen van de infanterie (dus draagbaar), met zogenaamde "holle-lading" munitie (zie S.L. Mayer [General Editor], 1977. Encyclopedia of World War II. A Bison Book published by the Hamlyn Publishing Group Ltd., Feltham, U.K., blz. 195, lemma "Panzerfaust"). Dat de Duitsers dat wapen inzetten bij het fort is zeer begrijpelijk, want het was zeer geschikt voor het doorboren van pantserplaten en muren.